

ELŻBIETA TYRNA-DANIELCZYK

Biblioteka Śląska

**Fotoreporter wojenny Tadeusz Szumański
oraz jego *Album z fotografiami*
z kampanii włoskiej 2 Korpusu Polskiego**

Streszczenie

Autorka przedstawiła fotoreportera wojennego Tadeusza Szumańskiego (żołnierza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie) oraz jego *Album z fotografiami z kampanii włoskiej 2 Korpusu Polskiego* zachowany w zbiorach Biblioteki Śląskiej. Opisała zdjęcia ciężkich bitew stoczonych przez polskich żołnierzy pod Monte Cassino, Piedimonte, Ankoną i Bolonią oraz wklejone do albumu pamiątki (naszywki i odznaki). Zwróciła uwagę na specjalne cechy graficzne kolejnych wydań *Monte Cassino* Melchiora Wańkowicza, a także na umieszczone w nich dedykacje oraz ekslibris przyjaciółki fotografa Xenii Popowicz. Pokrótkę opisała też rękopiśmienną korespondencję pomiędzy Tadeuszem Szumańskim, Melchiorem Wańkowiczem i grafikiem-malarzem Stanisławem Gliwą, przechowywaną w zbiorach Biblioteki Śląskiej.

Słowa kluczowe

Tadeusz Szumański, fotoreporter wojenny, fotografia archiwalna, album fotograficzny, bitwa o Monte Cassino, kampania włoska, II wojna światowa, Stanisław Gliwa, Melchior Wańkowicz, Xenia Popowicz, 2 Brygada Pancerna 2 Korpusu Polskiego, 4 Pułk Pancerny „Skorpion”, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie

Tadeusz Szumański, fotoreporter wojenny 2 Brygady Pancernej 2 Korpusu Polskiego, żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, świadek bitwy o Monte Cassino to dziś nieco zapomniana postać. Od 1933 roku związany z Górnym Śląskiem, także po II wojnie światowej mieszkał w Katowicach, pracował społecznie w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację oraz był aktywnym członkiem Stowarzyszenia „Pax”. Niewielkie wspomnienie, opublikowane w „Dzienniku Zachodnim” w 2005 roku przez Xenię Popowicz, przywołuje postać wielkiego patrioty, wychowawcy młodzieży i opiekuna kombatantów z Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz z wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku „w najtrudniejszych dla tego środowiska czasach”¹. Szumański wyróżniał się ponoć darem opowiadania z charakterystycznym wileńskim akcentem. Nie ukończył żadnej szkoły fotograficznej, był właściwie amatorem. Jako fotoreporter dokumentował wojenną rzeczywistość, był na froncie wśród żołnierzy, asystował podczas krwawych walk oraz gdy żołnierze chwilowo odpoczywali. Warto przypomnieć tę niezwykłą postać oraz opisać cenne zdjęcia, rękopisy, książki i inne pamiątki, jakie w latach 2011 i 2018 podarowała Biblioteka Śląskiej w Katowicach bibliofilka i przyjaciółka Tadeusza Szumańskiego – Xenia Popowicz.

Z biografii

Tadeusz Szumański urodził się 9 października 1903 roku w Wilnie². Miał dwie starsze siostry bliźniaczki Stanisławę, Walerię oraz młodszą Władysławę. Jego rodzice Władysław i Ema (z domu Kalina) prowadzili zakład krawiecki i sklep z ubraniami w Wilnie. Szumański rozpoczął naukę w szkole powszechnej w rodzinnym mieście, edukację kontynuował w Konwiktie oo. Jezuitów pw. św. Józefa w Chyrowie pod Przemyślem – jednej z najlepszych w ówczesnym czasie szkół w Europie. Kiedy wybuchła I wojna światowa jego rodzice, którzy posiadali obywatelstwo austriackie, zostali deportowani do miejscowości Wiatka w Rosji, a w 1915 roku otrzymali pozwolenie na przeniesienie się do Moskwy. Wtedy Tadeusz wraz z siostrami przyjechał do rodziców. W Moskwie pobierał nauki w polskim gimnazjum Władysława Giżyckiego. W 1916 roku wraz z mamą i siostrami przeniósł się do Krakowa. Tam został członkiem tzw. „Hufca Wawelskiego”, który miał za zadanie ochraniać Wawel.

Do rodzinnego Wilna Szumański wrócił w 1919 roku i kontynuował naukę. Wstąpił w szeregi harcerstwa, gdzie jedną z form działalności było przygotowanie do służby wojskowej. Potem wspólnie z zespołem drużyn harcerskich zaciągnął się do Ochotniczego Harcerskiego Batalionu Wileńskiego, który w zgrupowaniu

¹ „Dziennik Zachodni” 2005, nr 254, s. 19.

² Materiały biograficzne i rodzinne Tadeusza Szumańskiego (m.in. dokumenty i korespondencja) znajdują się w Fundacji Ośrodka KARTA oraz są udostępnione w Bibliotece Cyfrowej Fundacji Ośrodka KARTA: <https://dlibra.karta.org.pl/dlibra/results?q=kolekcja+szum%C5%84skiego&action=SimpleSearchAction&type=-6&p=0> [dostęp: 25.06.2025]. Biogram Szumańskiego zob. W. Wołkanowski, *Tadeusz Szumański*, [w:] *Kresowianie na Śląsku po 1945 roku*, t. 3, Opole 2024, s. 342–346 oraz baza internetowa *Kresowianie na Śląsku po 1945 roku*, https://leksykonkresowian.institutsaski.pl/index.php/Tadeusz_Szuma%C5%84ski [dostęp: 25.06.2025].

201 Ochotniczego Pułku Piechoty brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Jesienią 1920 roku, podczas tzw. buntu generała Lucjana Żeligowskiego, jednostka przywróciła wolność Ziemi Wileńskiej. Tadeusz Szumański w dniu swoich siedemnastych urodzin (9 października 1920 roku) wyzwał wraz z oddziałem rodzinne miasto.

Po zdaniu matury w 1923 roku w Gimnazjum im. Joachima Lelewela w Wilnie rozpoczął studia w Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego we Lwowie. W 1928 roku przeniósł się do Warszawy i przez pewien czas pobierał nauki w Wyższej Szkole Handlowej. Potem był studentem Uniwersytetu Stefana Batorego. W *Słowniku Studentów i Pracowników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939* znajduje się adnotacja, że Szumański studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym³. W tym okresie czynnie uprawiał sport (nartciarstwo, wioślarstwo, tenis stołowy i ziemny, siatkówka, koszykówka) w Akademickim Związku Sportowym, działającym przy wileńskim Uniwersytecie Stefana Batorego. Uczestniczył w słynnej wyprawie kajakowej do Stambułu w ramach elitarnego „Akademickiego Klubu Włóczęgów” w 1930 roku. Będąc członkiem tego klubu przyjął pseudonim „Dziad”. Na zbudowanych kajakach razem z sześcioma innymi uczestnikami wyruszył w podróż z Nowego Targu do Stambułu. Szumański przyczynił się także do powstania Wileńskiego Towarzystwa Kajakowego oraz ośrodka sportowo-wypoczynkowego Ligi Morskiej i Kolonialnej w Trokach. W tym okresie amatorsko fotografował imprezy sportowe, a w 1933 roku otrzymał wyróżnienie w konkursie na najlepszego działacza sportowego Wilna. Był autorem artykułów o wioślarstwie i turystyce wodnej, które ukazywały się w „Kurierze Wileńskim”, a także brał udział w organizacji wystawy sportowej w Wilnie w czerwcu tego roku.

Trzy miesiące później Tadeusz Szumański zamieszkał w Katowicach i rozpoczął pracę na stanowisku głównego księgowego i prokurenta w fabryce kotłów parowych i odlewni żelaza „H. Koetz” w Mikołowie. Pracował także jako przedstawiciel w hucie „Baildon” w Katowicach i Biurze Sprzedaży Huty „Pokój” w Bytomiu. 6 lutego 1937 roku zawarł związek małżeński z Wandą Krzemińską (primo voto Wesołowską) i na Śląsku mieszkał aż do wybuchu II wojny światowej.

Tadeusz Szumański początkowo był czynnym żołnierzem, a potem został fotoreporterem wojennym dokumentującym najważniejsze bitwy kampanii włoskiej⁴. Po zakończeniu wojny i powrocie do kraju przez wiele lat pracował (jako naczelnik wydziału) w Centrali Zbytu Stali „Centrostal” w Katowicach. Zmarł 13 lipca 1986 roku, po długiej i ciężkiej chorobie, w wieku 83 lat. Pochowany został na cmentarzu przy ulicy Francuskiej w Katowicach⁵. Był zasłużonym działaczem społecznym, uhonorowany został Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych za Ankonę i Bolonię (dwukrotnie

³ *Słowniku Studentów i Pracowników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, <https://www.sownik.pracownikow.usb.umk.pl/pl/search/person/19070/tadeusz-szumanski> [dostęp: 25.06.2025].

⁴ Tadeusz Szumański 1904–1986 fotoreporter spod Monte Cassino, „Katolik” 1986, nr 31, s. 2; W. Paźniewski, *Przed 40 laty na Monte Cassino. Czerwone maki*, „Katolik” 1984, nr 20, s. 13.

⁵ 9 października 2024 roku grób Tadeusza Szumańskiego został oznaczony przez Instytut Pamięci Narodowej znakiem „Grób Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Polski”.

odznaczony), Krzyżem Monte Cassino, odznaczeniami krajowymi oraz zagranicznymi wojennymi: angielskimi, francuskimi i włoskimi⁶.

Fotoreporter wojenny

Tadeusz Szumański, dokumentując działania wojenne, używał aparatu fotograficznego firmy „Leica” z obiektywem standardowym „Sumitar” (bez filtrów i teleobiektywów). Zgodnie z konwencją genewską nie posiadał broni, nie nosił też hełmu tylko charakterystyczny beret⁷. O swojej pracy, której nie nazywał zawodem, lecz służbą, mówił:

W warunkach bojowych nie było czasu na długie ustawianie przesłony, odległości. Czasem można było zrobić tylko jedno ujęcie, nieostre, poruszone, ale w jakimś miejscu tego kadru, czasem źle zakomponowanego, wcale niezakomponowanego, widać czyjąś sylwetkę, czyjś grymas bólu, radość lub rozpacz. A wszystko to w scenerii nieretuszowanej, autentycznej⁸.

Dzisiaj, dzięki jego fotoreporterskim zmaganiom możemy podziwiać fotografie historycznych wydarzeń i jednocześnie podążać śladami walczących żołnierzy.

Opisując losy wojenne Tadeusza Szumańskiego należy zwrócić uwagę na moment, w którym ze zwykłego żołnierza zmienił się w fotoreportera wojennego. We wrześniu 1939 roku podoficer rezerwy 73 Pułku Piechoty w Katowicach Tadeusz Szumański został powołany do czynnej walki zbrojnej. Już w pierwszych dniach wojny jego jednostka brała udział w wymianie ognia z bandami Freikorpsu w okolicach Chorzowa i Bytomia. Następnie, pod naporem wojsk hitlerowskich, wycofała się pod Lwów i przekroczyła granicę z Rumunią⁹, gdzie Szumański i inni żołnierze zostali internowani¹⁰. Potem, przemieszczając się przez Rumunię i Jugosławię, znalazł się we Francji i znowu brał udział w walkach zakończonych porażką. Klęska Francuzów nie zniechęciła polskich żołnierzy, nadal poszukiwali frontu, na którym mogliby walczyć o wolną Ojczyznę¹¹. Uciekając spod okupacji niemieckiej przez Pireneje, Hiszpanię, Portugalię i Gibraltar Szumański dotarł do Wielkiej Brytanii. Tam był instruktorem w Szkole Kierowców 1 Samodzielnej Brygady Strzelców, w polskich oddziałach ochraniających wybrzeża Szkocji przed atakiem niemieckim¹².

W 1942 roku organizowano na Bliskim Wschodzie 2 Korpus Polski i werbowano do niego kierowców. Szumański, posiadający prawo jazdy, został tam skierowany¹³. Po podróży okrętem dookoła Afryki znalazł się w Iranie. Następnie przez Irak i Jordanię trafił do Palestyny, gdzie został wcielony do 2 Samodzielnej Brygady Pancerniej, przemianowanej później na 2 Warszawską Dywizję Pancerną, włą-

⁶ [Nekrologi Tadeusza Szumańskiego], „Dziennik Zachodni” 1986, nr 164, s. 7.

⁷ W. Horoszkiewicz, „Nie bądź głupi... nie daj się zabić”, „Tak i Nie” 1984, nr 20, s. 3–4.

⁸ A. Borkiewicz, *Widziałem te gruzy na szczycie*, „Panorama” 1983, nr 21, s. 13.

⁹ Tadeusz Szumański skończył 80 lat, „Dziennik Zachodni” 1983, nr 206, s. 8.

¹⁰ L. Hoszowska, *Jak zostałem wojennym fotoreporterem pod Monte Cassino [1]*, „Dziennik Łódzki” 1971, nr 103, s. 3 („Panorama”. Niedzielný Magazyn „Dziennika Łódzkiego”).

¹¹ B. Lemanowicz, *Wiele przeszliśmy krajów...*, „Życie i Zdrowie” 1984, nr 261, s. 3.

¹² A. Borkiewicz, *Widziałem te gruzy...*, s. 13.

¹³ L. Hoszowska, *Jak zostałem wojennym fotoreporterem...*, s. 3.

czoną do 8 Armii Brytyjskiej. Dzisiaj należy żałować, że podczas wcześniejszych wypraw nie miał ze sobą aparatu fotograficznego. Dopiero w Palestynie oficer 2 Korpusu Polskiego do spraw kultury i propagandy, alpinista i podróżnik, Wiktor Ostrowski, mając na uwadze potrzebę utrwalenia ważnych wydarzeń historycznych, postarał się wyłonić (drogą konkursu) najlepszych żołnierzy-fotoreporterów wojennych. Najpierw zorganizował kurs fotograficzny przy oddziałach, potem były ćwiczenia konkursowe mające na celu przygotowanie żołnierzy do robienia fachowych zdjęć. Ostrowski wybrał najzdolniejszych, a wśród nich znalazł się Tadeusz Szumański, który będąc podoficerem kulturalnym zaczął pełnić także funkcję fotoreportera 2 Brygady Pancernej. W zakresie obowiązków miał m.in. dystrybucję prasy, wyświetlanie filmów oraz przygotowywanie spektakli teatralnych. Szumański pokochał zawód fotografa i był w pełni świadomy, że to co robi jest ważne dla przyszłych pokoleń. W czasie pracy fotoreporterskiej borykał się często z brakiem filmów, papierów fotograficznych i odczynników chemicznych. Z tego powodu wiele obrazów wojennych nie zostało utrwalonych. Bardzo często, po zdobyciu jakiejś miejscowości, fotograf wpadał szybko do sklepu fotograficznego, w którym szukał potrzebnych materiałów, ale te najczęściej były już zniszczone. Zdarzało się, że nawet mając całą „amunicję fotoreporterską” nie był stanie wykonać zdjęcia, bo po prostu obiektyw aparatu nie mógł objąć z daleka walczących żołnierzy, niejednokrotnie przeszkadzało mu także ukształtowanie górzystego terenu¹⁴.

W 1944 roku, kiedy razem z 2 Brygadą Pancerną (na czele z generałem Władysławem Andersem) Szumański dotarł do Włoch, rozpoczęła się bitwa w rejonie klasztoru na Monte Cassino. Brało w niej udział wielu komandosów, żołnierzy wojsk pancernych, zmotoryzowanych strzelców oraz ułanów, wykorzystano pokaźną artylerię oraz czołgi. Walczyły m.in. dobrze przygotowane do działania w terenie górzystym dywizje piechoty – 3 Dywizja Strzelców Karpackich, z jodełką-naszywką umieszczoną na rękawach mundurów i 5 Kresowa Dywizja Piechoty z charakterystycznym żubrem na rękawach. W bitwie brali udział także żołnierze angielscy, amerykańscy, francuscy i hinduscy. Uznaje się ją za jedno z najbardziej burzliwych i najkrwawszych starć wojsk alianckich z Niemcami w czasie II wojny światowej. Zachowała się pokaźna dokumentacja fotograficzna bitwy, bo prawie w każdej większej jednostce wojskowej byli fotoreporterzy, którzy utrwalali na zdjęciach obrazy z walk¹⁵, m.in.: Kazimierz Hryniewicz – Zgrupowanie Artylerii 2 Korpusu, Adam Chruściel – 5 Kresowa Dywizja Piechoty, Władysław Gryksztas – 3 Dywizja Strzelców Karpackich. Kiedy włoska kampania została zakończona Szumański przystąpił do fotografowania żołnierskich mundurów, karabinów, samochodów, odznaczeń, odznak, sztandarów w polskich jednostkach wojskowych. Działanie to miało na celu utrwalić to co najcenniejsze i najważniejsze dla historii naszego narodu. Łącznie wykonał 14 500 zdjęć, które opisywał przez około cztery miesiące, co spowodowało jego późniejszy powrót do Polski, dopiero w 1947 roku.

¹⁴ H. Latoś, *Z historii fotografii wojennej*, Warszawa 1985, s. 158–162.

¹⁵ W. Paźniewski, *Przed 40 laty na Monte Cassino...*, s. 13.

Niestety, Tadeusz Szumański zabrał ze sobą tylko kilkaset zdjęć wraz z negatywami swojego autorstwa, inni koledzy-fotoreporterzy zrobili podobnie. Reszta zbioru (wraz z negatywami) musiała zostać w archiwum w Wielkiej Brytanii. W późniejszym czasie budynek archiwum planowano wyburzyć, a znajdujące się tam zbiory przenoszono do różnych piwnic i przypadkowych pomieszczeń¹⁶. Duża część dokumentów fotograficznych zachowała się w zbiorach Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie¹⁷. Z przywiezionych do Polski odbitek i negatywów (przez Szumańskiego i jego kolegów fotoreporterów) powstały liczne reprodukcje, które przechowywane są w zbiorach Muzeum Fotografii w Krakowie, Wytwórni Filmów Dokumentalnych „Czołówka” w Warszawie¹⁸ (obecnie Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych) oraz w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie¹⁹. Część zdjęć Tadeusza Szumańskiego udostępniana jest również w Narodowym Archiwum Cyfrowym²⁰. Fotograf zajmował się dobozem ilustracji do krajowych edycji *Monte Cassino* i (jak pisze Joanna Hałaczkiewicz) „usilnie poszukiwał zdjęć do nowych wydań”. Zależało mu przede wszystkim „na uwiecznieniu sylwetek żołnierzy, a jego zaangażowanie doprowadziło do poprawienia błędów oraz opublikowania w kraju nowych portretów, niewydrukowanych w pierwszym wydaniu”²¹.

Album z fotografiami z kampanii włoskiej 2 Korpusu Polskiego

W 2018 roku do zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach trafił cenny album z fotografiami autorstwa Tadeusza Szumańskiego²², jako jeden z darów Xeni Popowicz dla katowickiej księżnicy. Album zawiera 107 czarno-białych odbitek (wymiary 10,4 x 7,3 cm oraz 7,3 x 10,4 cm) wykonanych na papierze srebrwo-żelatynowym, które zostały naklejone na 24 tekturowe karty w kolorze czarnym. Na rewersach tekturowych kart oraz na początku albumu Szumański przykleił, wykonane ręcznie lub na maszynie, opisy fotografii oraz naszywek pamiątkowych i odznak. Informacje te wykorzystano w niniejszym artykule do opisu zdjęć.

Na rewersie brązowej, plastikowej okładki albumu (o wymiarach 24,6 x 33,7 cm) wklejona została złożona kartka z dedykacją napisaną na maszynie i odręcznym podpisem: „Drogiej niezawodnej przyjaciółce Xeni Popowicz trochę zdjęć z wojennej wędrówki z jaką wielką przyjemnością przekazuje Tadeusz Szumański, Katowice – 85-10-28”. Do złożonej karty przypięta została odznaka pamiątkowa 3 Dywizji Strzelców Karpackich (a). Na pierwszej karcie albumu umieszczono sie-

¹⁶ H. Latoś, *Z historii fotografii...*, s. 156, 162–163.

¹⁷ W. Paźniewski, *Przed 40 laty na Monte Cassino...*, s. 13.

¹⁸ H. Latoś, *Z historii fotografii...*, s. 163.

¹⁹ A. Borkiewicz, *Widziałem te gruz...*, s. 13.

²⁰ Zob. *Archiwum Fotograficzne Tadeusza Szumańskiego*, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/55725> [dostęp: 25.06.2025].

²¹ J. Hałaczkiewicz, *Melchior Wańkowicz i fotografia – uwagi edytorskie*, „Napis” 2024, nr 29, s. 149–150.

²² T. Szumański, *Album z fotografiami z kampanii włoskiej 2 Korpusu Polskiego*, fotografie Biblioteki Śląskiej, sygn. Fot. 13811 II.

dem oryginalnych naszywek pamiątkowych oznaczonych małymi literami alfabetu: (d) naszywka w formie łuku z napisem „Poland” – żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, (e) „Syrenka” – 2 Korpusu Polskiego, (f) biały orzeł na czarnym tle, (g) złoty krzyż w białym polu – 8 Armii Angielskiej, w skład której wchodził 2 Korpus Polski, (h) „Żubr” – 5 Kresowej Dywizji Piechoty, (i) „Ramię pancerne” – 2 Korpusu Polskiego, 2 Warszawskiej Dywizji Pancernej, (j) naszywka 14 Samodzielnej Wielkopolskiej Brygady Pancernej oraz jedna odznaka pamiątkowa (b) 2 Korpusu Polskiego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Odznaka została wykonana ze znalu w kolorze ciemnego srebra w formie tarczy. U góry tarczy znajduje się Syrenka warszawska, a po obu bokach gałązki laurowe, poniżej krzyż 8 Armii Brytyjskiej i napis „2 Korpus Polski”.

Na pierwszej stronie albumu wklejono zdjęcia portretowe plutonowego Tadeusza Szumańskiego, jedno w charakterystycznym berecie na głowie i z aparatem fotograficznym w dłoniach. Dalej znalazła się wspólna fotografia Szumańskiego z pisarzem i publicystą Melchiorzem Wańkowiczem, wykonana około 1974 roku. Kolejne zdjęcie ukazuje Wańkowicza w maju 1944 roku, kiedy był nieformalnym korespondentem wojennym 2 Korpusu Polskiego. Na tym znanym ujęciu przedstawiono pisarza na szczycie wzgórza „Widmo”, już po bitwie o Monte Cassino, w tle widoczny jest maszyn Monte Cairo.

Opisywany zbiór rozpoczynają fotografie żołnierzy polskich podczas zwiedzania jednego z cudów – Złotego Meczetu pod Bagdadem oraz zdjęcia z ćwiczeń wojskowych na pustyni w Iraku. W oddali widać karawany koczowniczych ludów, przyglądających się z zainteresowaniem żołnierzom. Potem wklejono zdjęcie przedstawiające defiladę żołnierzy 2 Brygady Pancernej na nowych czołgach alianckich M4 Sherman przed generałami: Kazimierzem Sosnkowskim, Władysławem Andersem i dowódcą jednostki Bronisławem Rakowskim w Palestynie. Wykonano je w 1943 roku, krótko przed wyjazdem na końcową część szkolenia do Egiptu, a potem do Włoch. Kolejne fotografie przedstawiają ćwiczenia 4 Pułku Pancernego „Skorpion” na Bliskim Wschodzie, widać nakładanie siatek maskujących na czołg M4 Sherman podczas kamuflażu pojazdów na pustyni w Egipcie. Dalsza część albumu zawiera zdjęcia dokumentujące trud, poświęcenie, zaciekle atak zbrojny żołnierzy w czasie działań wojennych pod Monte Cassino w maju 1944 roku. Uchwycono w kadrze komandosów z 1 Samodzielnej Kompanii Commando wracających z patrolu nad rzeką Sangro. Inne fotografie przedstawiają: działo przeciwlotnicze Bofors 40 mm jakie było używane w czasie bitwy, pododdział łączności 2 Korpusu Polskiego w hełmach podczas walki z pistoletami maszynowymi w dłoniach oraz Drogę Polskich Saperów (Cavendish Road) łączącą teren bitwy z zapleczem wojskowym. Uwieczniono także zamaskowany siatką czołg 4 Pułku Pancernego w San Michele (od strony klasztoru na Monte Cassino) oraz moment bombardowania wzgórza. Nie brakuje ujęć ciężko rannych i poległych żołnierzy z 5 Kresowej Dywizji Piechoty, a także lekarzy, sanitariuszy i sanitariuszek podczas niesienia pomocy medycznej na polu walki, jak i w polskim szpitalu w włoskiej miejscowości Venafro. Na jednym ze zdjęć można zobaczyć sanitariuszkę Janinę Dobrowolską (Czajową). Podczas bitwy ucierpiało 3783 żołnierzy polskich, wliczając w to zabitych, rannych lub zaginionych.

W albumie znajduje się fotografia żołnierzy z 12 Pułku Ułanów, którzy jako pierwsi szturmowali wzgórze. Obok wklejono zdjęcie lotnicze ruin klasztoru benedyktynów na Monte Cassino z widocznymi flagami polską i brytyjską z dnia 18 maja 1944 roku, świadczące o zakończeniu siedmiodniowej zaciętej bitwy i przełamaniu niemieckiej obrony na Linii Gustawa. Jedna z fotografii przedstawia żołnierzy 4 Pułku Pancernego „Skorpion” przy grobach porucznika Stefana Bortnowskiego i kapitana Władysława Iwanowskiego na prowizorycznym cmentarzu w San Vittore. Uwieczniono także moment uroczystego poświęcenia i otwarcia polskiej nekropolii na Monte Cassino – jeszcze w czasie trwania bitwy decyzję o jej utworzeniu wydał generał Władysław Anders. Na jednym z ujęć widzimy generała Bronisława Rakowskiego, który dekoruje Krzyżem Walecznych podchorążego Władysława Szkodę, żołnierza z 4 Pułku Pancernego „Skorpion”, który pomimo utraty ręki pod Monte Cassino ciągle walczył w oddziałach frontowych. W dalszej części albumu znajduje się wiele obrazów z bitwy, jaka stoczyła się w górskim miasteczku Piedimonte u stóp Monte Cairo, kiedy żołnierze musieli przełamać drugi pas umocnień niemieckich pod Monte Cassino tzw. Linie Hitlera. To zadanie do wykonania otrzymała grupa operacyjna „Bob”. Jedna z fotografii przedstawia zastępcę dowódcy 2 Brygady Pancerniej, podpułkownika Władysława Bobińskiego, który przez lornetkę obserwuje przebieg bitwy²³. Uchwycono w kadrze niemieckie umocnione stanowisko artyleryjskie Pantherturm „Ferdynand” (Wieża Pantery) na przedmieściach Piedimonte wraz z ruinami miasta w tle. Kolejne zdjęcia przedstawiają m.in. czołgi M4 Sherman „Magnat” i „Morus” z 6 Pułku Pancernego „Dzieci Lwowskich” zawieszone na stromych, skalistych zboczach, często spalone, zaryte w lejach po bombach lub leżące w ruinach wzgórza, na którym leży Piedimonte. Warto zwrócić uwagę na fotografię podchorążego-malarza Stanisława Gliwy podczas szkicowania czołgu, który spadł z wysokiego nasypu. Wrażenie robi też zdjęcie niemieckiego snajpera, który w panicznym strachu wychodzi z ukrytego bunkra. Po zdobyciu wzgórza Piedimonte dnia 25 maja 1944 roku Tadeusz Szumański uwiecznił moment zawieszenia proporca 6 Pułku Pancernego „Dzieci Lwowskich” na najwyższym punkcie ruin.

Kolejna część albumu dokumentuje wydarzenia z bitwy o Ankone w 1944 roku. Pojawiają się fotografie żołnierzy lekkiej artylerii w czasie walki, niemieckich dział zdobytych w Ankonie oraz młodych jeńców zabranych do niewoli. Zamieszczono tu portret Henryka Jedwabia z Kalisza, plutonowego, podchorążego z 1 Samodzielnej Kompanii Commando. Sfotografowano żołnierzy dowodzących bitwą w punkcie obserwacyjnym w Loreto oraz wachmistrza 1 Pułku Ułanów Krechowickich ze zdobycznym koniem Lalą. Jedno ze zdjęć przedstawia zerwaną przez minę gąsienicę czołgu pułkownika Stanisława Glińskiego – dowódcy 4 Pułku Pancernego „Skorpion”, a w tle widok na Ankone. Widzimy też dziewczyny z kompanii transportowej Pomocniczej Służby Kobiet z lalkami, które były maskotkami czołgów. Kolejne zdjęcie przedstawia wjazd polskich pojazdów M4 Sherman do Castelferretti oraz ich owacyjne powitanie przez mieszkańców miasteczka.

²³ *Ramię pancerne 2 Polskiego Korpusu. Album fotografii 2 Warszawskiej Dywizji Pancerniej*, Oświęcim 2016, s. 74.

Uwieczniono celowniczego (z artylerii 3 Dywizji Strzelców Karpackich) podczas ładowania pocisku i ostrzału wrogich pozycji na tzw. Linii Gotów – formie umocnień przygotowanej przez żołnierzy niemieckich we Włoszech dla ochrony doliny rzeki Pad. Widzimy także żołnierza wyjmującego hitlerowskie ulotki z pocisku artyleryjskiego, które miały za zadanie szerzyć dywersję w oddziałach polskich. Na innym zdjęciu żołnierz z 6 Pułku Pancernego „Dzieci Lwowskich” gra na trąbce hejnał mariacki w samo południe w Montefano (miejscu postoju pułku). Kolejne fotografie przedstawiają czołgi jadące zawiłymi, górskimi, wąskimi, nieumocnionymi trasami w Apeninach. Na jednym z ujęć widzimy pojazd typu M4 Sherman Pułku Ułanów Karpackich na wiadukcie Baileya w Apeninach. Uchwycono także postacie żołnierzy z 12 Pułku Ułanów Podolskich obok czołgów M4 Sherman z 4 Pułku Pancernego „Skorpion” w czasie walk pod Predappio. Fotografowi udało się utrwalić niecodzienną scenę: podchorąży Edward Wojczak z 6 Pułku Pancernego „Dzieci Lwowskich” jedzie na czołgu M3/M5 Stuart w stroju Świętego Mikołaja razem z dziewczynką przebraną za aniołka z prezentami dla dzieci w Bibbiena w dniu 6 grudnia 1944 roku²⁴.

W dalszej części albumu wklejono zdjęcia z bitwy o Bolonię w 1945 roku. Było to jedno z ostatnich starć stoczonych przez wojska alianckie we Włoszech. Żołnierze mieli trudne zadanie do wykonania, gdyż droga na Bolonię prowadziła przez równinę z licznymi rzekami, kanałami oraz przez stojące w wodzie pola ryżowe. Saperzy szybko zaczęli budować mosty, a wykorzystując przywiezione wiązki drzew, stworzono doskonałe warunki do przejścia przez kanały w dolinie Padu²⁵. Na kolejnych ujęciach przedstawiono: czołgi M4 Sherman z 4 Pułku Pancernego „Skorpion” w drodze do akcji nad rzeką Senio, saperów rozbijających zaminiowane drogi, buldożer w trakcie pracy przy budowie mostu Baileya na rzece Senio. W tle fotografii widać płonące okopy niemieckie podpalone miotaczami Churchill Crocodile. W albumie znalazło się zdjęcie polowej stacji telefonicznej zainstalowanej przy dowództwie grupy bojowej „Rak”. Przeglądając kolejne strony widzimy pojazdy saperskie na bazie czołgu M4 Sherman z wiązkami faszyny, jeńców niemieckich wziętych do niewoli pod Bolonią, wśród których znalazł się Polak wcielony do Wehrmachtu. Dalej umieszczona jest fotografia przedstawiająca zawieszanie polskiej flagi przez żołnierzy 3 Dywizji Strzelców Karpackich na najwyższej krzywej wieży w Bolonii (Torre degli Asinelli). Kolejne zdjęcia dokumentują entuzjastyczne powitanie przez miejscową ludność polskich oddziałów 2 Korpusu Polskiego wkraczających 21 kwietnia 1945 roku do miasta. Jedna z fotografii przedstawia Włoszkę siedzącą na czołgu M4 Sherman z żołnierzami 1 Pułku Ułanów Krechowieckich oraz podporucznika Jana Szatsznajdera.

W końcowej części albumu Tadeusz Szumański umieścił fotografie z ostatniej defilady całej 2 Warszawskiej Dywizji Pancernej, która odbyła się 15 sierpnia 1945 roku pod Loreto. Przed marszałkiem Haroldem Alexandrem zaprezentowały się: 2 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej z armatami przeciwlotniczymi Bofors 40 mm,

²⁴ We Włoszech dzieci nie dostają prezentów, tak jak w Polsce na świętego Mikołaja, chociaż jest on także świętym włoskim

²⁵ *Ramię pancerne 2 Polskiego Korpusu...*, s. 217.

komandosi z 2 Batalionu 2 Warszawskiej Dywizji Pancernej, czołgi M4 Sherman „Hill-69” i „Quassasin” z Kwatery Głównej.

Album zawiera również fotografie wykonane już po wojnie, a przedstawiające fragmenty Polskiego Cmentarza Wojennego na Monte Cassino i widok na ruiny klasztoru. Uwagę zwraca zdjęcie rzeźby jednego z orłów przy wejściu na cmentarz. Inne przedstawiają rozbity czołg niemiecki, do którego została uwiązana krowa. Trudno nie dostrzec ujęcia pięknego ołtarza polowego 15 Pułku Ułanów Poznańskich. Udokumentowano również występy zespołu rewiowego Kazimierza Krukowskiego (pseudonim Lopek), który powstał na froncie włoskim. W tym wojennym czasie we Włoszech działały dwa zespoły rewiowe oraz Teatr Dramatyczny 2 Korpusu Polskiego. Na fotografiach widzimy aktorów podczas przedstawienia Czołówki Rewiowej dla żołnierzy 1 Pułku Ułanów Krechowieckich, a między nimi właśnie Kazimierza Krukowskiego. W jego zespole występowała śpiewaczka Zofia Terné, którą fotograf uwiecznił na polowej scenie. Drugi zespół rewiowy prowadził aktor i piosenkarz Feliks Konarski (pseudonim Ref-Ren), autor słów słynnej pieśni *Czerwone maki na Monte Cassino*²⁶. Kolejne ujęcie przedstawia żołnierza polskiego rozdającego małym rozśpiewanym włoskim dziewczynkom słodycze z okna mieszkania w miejscowości Recanati. Na ostatnim zdjęciu w albumie widzimy żołnierzy w auli uniwersytetu w Maceracie podczas lekcji geografii.

Zbiór fotografii zebranych przez Tadeusza Szumańskiego znajdujących się w Bibliotece Śląskiej to w przeważającej części wyrazisty obraz ciężkich i krwawych walk 2 Korpusu Polskiego Sił Zbrojnych na Zachodzie, prowadzonych pod dowództwem generała Władysława Andersa na włoskich polach bitewnych. Obrazy przedstawiające walczących zostały uchwycone na gorąco, dlatego bardzo mocno wpływają na wyobraźnię odbiorcy i są prawdziwym dokumentem dramatycznych wydarzeń.

Album, подарowany przez Tadeusza Szumańskiego Xeni Popowicz, został przez nią uzupełniony jeszcze kilkoma pamiątkowymi drobiazgami. Na rewersie karty numer 22 wklejono zaproszenie dla Xeni Popowicz na spotkanie jubileuszowe Tadeusza Szumańskiego w restauracji „Skarbek” w Katowicach dnia 8 października 1983 roku. Dodano też wycinek prasowy z „Dziennika Zachodniego” (z dnia 11 października 1983 roku) zatytułowany: *Tadeusz Szumański skończył 80 lat*. Na rewersie karty numer 23 wklejono kserokopię ze śpiewnika z nutami i słowami: *Marsz Pułku 4-go Pancernego „Skorpion”* oraz kilka nekrologów wyciętych z gazet, zawiadamiających o śmierci Tadeusza Szumańskiego.

Tadeusz Szumański – Melchior Wańkowicz – Stanisław Gliwa

Opisane fotografie Tadeusza Szumańskiego były bardzo często wykorzystywane w różnych publikacjach, ilustrując ważne, historyczne wydarzenia z lat II wojny światowej. We Włoszech (w latach 1943–1946) wydano bogato ilustrowane edycje,

²⁶ L. Hoszowska, *Wspomnienia z frontu. Jak zostałem wojennym fotoreporterem pod Monte Cassino* (2), „Dziennik Łódzki” 1971, nr 109, s. 3–4 („Panorama”. Niedzielný Magazyn „Dziennika Łódzkiego”).

takie jak: *Żołnierz z Monte Cassino* (Rzym 1945), *Historia 2 grupy artylerii* (Bologna 1945), *3 Dywizja Strzelców Karpackich w Italii* (Florencja 1945), *W służbie dla Ojczyzny – Kobieta-Żołnierz 2 Korpusu* (Rzym 1946), *Ramię pancerne 2 Polskiego Korpusu* (Rzym 1946). Później w Polsce także pojawiały się publikacje o tej tematyce, ale do nich Szumański dokonywał wyboru nowych fotografii z dostępnych mu wówczas źródeł²⁷.

Najwięcej zdjęć wykonanych przez fotoreporterów 2 Korpusu Polskiego wykorzystał w swoich książkach Melchior Wańkowicz – przyjaciel Tadeusza Szumańskiego z włoskiego frontu. Pierwsza edycja *Bitwy o Monte Cassino*, najważniejszego dzieła wojennego Melchiora Wańkowicza, została wydana w latach 1945–1947 w Rzymie i Mediolanie przez Wydawnictwo Oddziału Kultury i Prasy Drugiego Polskiego Korpusu. Wszystkie trzy tomy są bogato ilustrowane fotografiami, w tym portretami uczestników bitwy, rysunkami, mapami terenowymi i sytuacyjnymi, fotomontażami tytułowymi, zdjęciami lotniczymi, panoramami fotograficznymi oraz barwnymi mapkami sytuacyjnymi²⁸. Na stronach redakcyjnych kolejno wydawanych tomów pojawiają się następujące nazwiska fotografów i rysowników: Adam Chruściel, Witold Domański, Stanisław Gliwa, Władysław Grykasz, Zygmunt Haar, Władysław Choma, Waław Hryniewicz, Kazimierz Hryniewicz, Zbigniew Jaszcz, Ignacy Jaworowski, Karol Kleszczyński, Feliks Maliniak, Tadeusz Szumański oraz nazwy instytucji: Referat Fotograficzny Oddziału Kultury i Prasy Drugiego Polskiego Korpusu, British Army Film Unit Photo, U.S. Army Pictorial Service Photo, U.S. Army – Signal Corps Photo, Official War Office Photograph, Associated Press Photo, Referat Kultury i Prasy 3 Dywizji Strzelców Karpackich, Referat Kultury i Prasy 5 Kresowej Dywizji Piechoty, Referat Kultury i Prasy 2 Warszawskiej Dywizji Pancernej, Sekcja Interpretacji Zdjęć Lotniczych, Reichskriegministerium, Biblioteca Senato del Regno. Na karcie przedtytułowej tomu pierwszego zostało umieszczone motto: „W hołdzie – Krajowi, z dedykacją – Uczestnikom, z myślą o tych – po nas...”. Zgromadzona dokumentacja fotograficzna: portrety, krajobrazy, martwe natury, zdjęcia reporterskie, amatorskie, archiwalne, lotnicze, stereoskopowe została wykorzystana we wszystkich trzech tomach w taki sposób, że stanowi całość z tekstem. W tym celu użyto pełnego wachlarza dostępnych wówczas środków mających wpływ na kompozycję graficzną i wydawniczą poszczególnych tomów. Fotografie starano się łączyć z grafiką i tekstem, uzupełniać rysunkami, wykorzystywać zdjęcia bardzo małych lub dużych formatów, stosować fotomontaże. Podczas czytania poszczególnych fragmentów tekstu można zauważyć ściśle powiązanie z fotografią zamieszczoną na danej stronie. Było to celowe działanie autora, który sporo uwagi poświęcił dokumentacji fotograficznej, zależało mu, aby każdy czytelnik mógł zobaczyć wizerunek często bardzo młodego bohatera-żołnierza oraz poznać jego nazwisko²⁹. Na karcie redakcyjnej tomu pierwszego i trzeciego pojawia się nazwisko Stanisła-

²⁷ H. Latoś, *Z historii fotografii...*, s. 163–164.

²⁸ Zob. M. Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino*, t. 3, oprac. graficzne S. Gliwa, Z. i L. Haarowie, Rzym 1947, s. 7.

²⁹ B. Lemanowicz, *Wiele przeszliśmy krajów...*, s. 3.

wa Gliwy jako odpowiedzialnego za oprawę graficzną. W tomie drugim widnieją tylko nazwiska braci Zygmunta i Leopolda Haarów. Stało się tak dlatego, że Stanisław Gliwa otrzymał propozycję przygotowania albumu *Ramię Pancerne 2 Polskiego Korpusu* (Rzym 1946), więc nie mógł równocześnie uczestniczyć w pracach nad tomem drugim. Zygmunt Haar także był fotografem i jego fotomontaże były już zamieszczone w tomie pierwszym *Bitwy o Monte Cassino*. Grafik, a jednocześnie artysta-drukarz, Stanisław Gliwa początkowo związany był ze Śląskiem, gdzie pracował jako nauczyciel. Później razem z 2 Korpusem Polskim przeniósł się przez Irak, Palestynę, Egipt aż do Włoch, wykonując różne szkice z pola walki³⁰, z których potem w namiocie wojskowym wykonywał linoryty. Należał do wąskiego grona polskich grafików, którzy w czasie wojny zajmowali się tworzeniem takich właśnie dzieł. Po wojnie osiadł we Włoszech i projektował m.in. różne publikacje dotyczące bitwy o Monte Cassino. Po 1947 roku wyjechał do Londynu, gdzie w domu Wańkowiczów zorganizował pierwszą własną minidrukarnię³¹.

W kilku dziełach Melchiora Wańkowicza, poświęconych bitwie o Monte Cassino, przechowywanych w zbiorach Biblioteki Śląskiej można znaleźć ekslibris wspomnianej już Xenii Popowicz oraz dedykacje dla niej napisane ręką samego autora książek³². Linorytowy znak graficzny zaprojektowany przez artystę grafika Stanisława Gliwę w Londynie około 1985 roku przywieziony został do Polski, a konkretnie do Katowic, przez jej przyjaciela, fotografa Tadeusza Szumańskiego³³. Jeden z egzemplarzy *Monte Cassino* posiada wklejone oryginalne fotografie przedstawiające Melchiora Wańkowicza, ekslibris oraz dwie dedykacje dla Xenii Popowicz od autora książki i autora zdjęć – Tadeusza Szumańskiego³⁴.

Dzięki Xenii Popowicz i jej przyjaźni z Tadeuszem Szumańskim do Biblioteki Śląskiej trafiły również ciekawe i unikatowe materiały związane ze Stanisławem Gliwą i Melchorem Wańkowiczem. Warta odnotowania jest korespondencja artysty-drukarza, podchorążego Stanisława Gliwy do jego przyjaciela z frontu wojennego Tadeusza Szumańskiego. Listy Gliwy, napisane w latach 1965–1986, wysyłane były z Southend-on-Sea w hrabstwie Essex oraz z Londynu. Są to piękne kompozycje graficzne w formie kart z życzeniami świątecznymi i noworocznymi projektowane przez Gliwę i wytłaczane z oryginalnych klocków linorytniczych przez jego własną oficynę wydawniczą w Londynie. Kartki zostały własnoręcznie podpisane przez małżeństwo Marię i Stanisława Gliwów. Inne jego listy pisane do Tadeusza Szumańskiego dotyczą kontaktów z Polonią londyńską oraz dawnymi kolegami ze szlaku bitewnego. Typograf Stanisław Gliwa opisuje w nich również pracę w swojej oficynie wydawniczej.

³⁰ J. Hańczkiewicz, *Z Polski w świat: sztuka książki Stanisława Gliwy*, Kraków 2024; A. Kłossowski, *Wspomnienie o artyście-drukarzu*, „Życie Literackie” 1987, nr 4, s. 4.

³¹ Tamże, s. 4.

³² M. Wańkowicz, *Szkice spod Monte Cassino*, Warszawa 1969, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1774033 I; tenże, *W pępku Ameryki*, Warszawa 1969, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1776583 I; tenże, *Atlantyk – Pacyfik*, Warszawa 1967, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1776584 I; tenże, *Karafta La Fontaine’a*, t. 1, Kraków 1972, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1780490 I; tenże, *Przez cztery klimaty: 1912–1972*, Warszawa 1972, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1780491 I.

³³ A. Kotlewski, *O ekslibrisach Stanisława Gliwy*, Toruń 2023, s. 24.

³⁴ M. Wańkowicz, *Monte Cassino*, Warszawa 1957, książka Biblioteki Śląskiej, sygn. 1424670 II.

Wartościowe są też listy Melchiora Wańkowicza pisane do Tadeusza Szumańskiego w latach 1960–1973. List z 7 czerwca 1960 roku (wysłany z Warszawy) dotyczy przyjazdu pisarza do Katowic celem wygłoszenia odczytów. W dokumentach rękopiśmiennych znajduje się m.in. anons z dnia 28 czerwca 1972 roku informujący o audycjach prowadzonych przez Wańkowicza w II Programie Telewizji Polskiej pt. *Jacy jesteście, Polacy?*, z jednoczesną prośbą o nadsyłanie uwag słuchaczy na temat audycji.

Wśród rękopiśmiennych materiałów podarowanych przez Xenię Popowicz znalazło się też zaproszenie na spotkanie towarzyskie dla Tadeusza Szumańskiego, zorganizowane przez towarzyszy broni z Włoch. Zwraca uwagę pamiątkowy druczek z okazji Czwartego Zjazdu Koleżeńskiego byłych Absolwentów Pierwszej Promocji Szkoły Podchorążych Broni Pancernej w Klubie Stowarzyszenia Lotników Polskich w Londynie w dniu 12 kwietnia 1986 roku. Wytłoczony został na włoskim papierze czerpanym „Della Robbia” przez Oficynę Stanisława Gliwy w Londynie i opatrzony dedykacją artysty dla Tadeusza Szumańskiego oraz licznymi autografami, m.in. Mieczysława Białkiewicza, Bohdana Tymienieckiego, Piotra Gidzewicza. Wśród dokumentów zachowało się pismo Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Zarządu Koła przy Centrali Zbytu Stali „Centrostal” w Katowicach z 1986 roku, skierowane do Xeni Popowicz w podziękowaniu za bezinteresowną pomoc, opiekę i troskę okazaną w czasie ciężkiej choroby Tadeusza Szumańskiego, byłego prezesa Koła ZBoWiD przy „Centrostalu”³⁵.

Tadeusz Szumański do końca swojego życia rozpowszechniał pamięć o bohaterstwie żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Jego wojenne fotografie były wykorzystywane na wystawach dokumentalno-historycznych organizowanych m.in. w Krakowie, Pabianicach, Siedlcach, Bytomiu, Bielsku oraz poza granicami kraju, we włoskich miastach Cassino i Bolonia³⁶. Zwiedzających po wystawach oprowadzał najczęściej osobiście. Nawet w swoim domu przy ulicy Mickiewicza w Katowicach stworzył prywatne, małe muzeum bitwy o Monte Cassino³⁷. W 1981 roku upominał się o emisję filmu Jerzego Passendorfera *Gawęda Wańkowicza o Monte Cassino*, nakręconego kilka lat wcześniej i okrojonego przez cenzurę³⁸. Szumański udzielił wielu wywiadów dla czasopism śląskich i ogólnopolskich, a teksty te były często ilustrowane fotografiami jego autorstwa. Opowiadał też liczne anegdoty z trudnego czasu pracy fotoreportera frontowego³⁹. Zdjęcia powstawały na pierwszej linii ognia z narażeniem własnego życia oraz walczących w tym czasie żołnierzy, którzy często przeganiali go ze swoich stanowisk bojowych⁴⁰. Podczas jednego z wywiadów Tadeusz Szumański tak podsumował swoją pracę:

³⁵ Materiały związane z Tadeuszem Szumańskim, rękopis Biblioteki Śląskiej, sygn. R 4527 III, k. 1–34, 40.

³⁶ B. Lemanowicz, *Wiele przeszliśmy krajów...*, s. [3].

³⁷ Tadeusz Szumański 1904–1986..., s. 2

³⁸ T. Szumański, „Niebezpieczne światło księżyca”, „Panorama” 1981, nr 37, s. 25 [list do redakcji].

³⁹ L. Hoszowska, *Wspomnienia z frontu...*, s. 3–4.

⁴⁰ W. Horoszkiewicz, „Nie bądź głupi...”, s. 4.

Tak, zostaną po mnie te zdjęcia. Zatrzymane, utrwalone gesty, twarze, sytuacje niepowtarzalne, migotliwe, a jednak uwiecznione. Mnie wychowano bardzo tradycyjne, w szacunku dla historii. Po wojnie Polacy rozsypali się po świecie jak te zeschłe liście, a to co ich łączy to wspólna pamięć i tradycja. Jej służą te moje fotografie...⁴¹.

Bibliografia

Źródła (rękopisy, fotografie, dokumenty)

- Szumański Tadeusz, *Album z fotografiami z kampanii włoskiej 2 Korpusu Polskiego*, fotografie Biblioteki Śląskiej, sygn. Fot. 13811 II.
- Szumański Tadeusz, *Archiwum fotograficzne Tadeusza Szumańskiego*, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/24/0, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/55725> [dostęp: 25.06.2025].
- Szumański Tadeusz, *Kolekcja osobista*, <https://dlibra.karta.org.pl/dlibra/result-s?q=kolekcja+szuma%C5%84skiego&action=SimpleSearchAction&type=-6&p=0> [dostęp: 25.06.2025].
- Szumański Tadeusz, *Materiały związane z Tadeuszem Szumańskim*, rękopis Biblioteki Śląskiej, sygn. R 4527 III.

Opracowania, artykuły prasowe

- Borkiewicz Andrzej (1983), *Widziałem te gruzy na szczycie*, „Panorama”, nr 21, s. 11–13.
- Hańczkiewicz Joanna (2024), *Melchior Wańkowicz i fotografia – uwagi edytorskie*, „Napis”, nr 29, s. 135–155.
- Hańczkiewicz Joanna (2024), *Z Polski w świat: sztuka książki Stanisława Gliwy*, Kraków: Wydawnictwo Avalon.
- Horoszkiewicz Wacław (1984), „Nie bądź głupi... nie daj się zabić”, „Tak i Nie”, nr 20, s. 3–4.
- Hoszowska Lucyna (1971), *Jak zostałem wojennym fotoreporterem pod Monte Cassino*, „Dziennik Łódzki”, nr 103, s. 3 („Panorama”. Niedzielnny Magazyn „Dziennika Łódzkiego”).
- Hoszowska Lucyna (1971), *Wspomnienia z frontu. Jak zostałem wojennym fotoreporterem pod Monte Cassino (2)*, „Dziennik Łódzki”, nr 109, s. 3–4 („Panorama”. Niedzielnny Magazyn „Dziennika Łódzkiego”).
- Kłossowski Andrzej (1987), *Wspomnienie o artyście-drukarzu*, „Życie Literackie”, nr 4, s. 4.
- Kotlewski Aleksander (2023), *O ekslibrisach Stanisława Gliwy*, Toruń: Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela.

⁴¹ A. Borkiewicz, *Widziałem te gruzy...*, s. 11.

- Latoś Henryk (1985), *Z historii fotografii wojennej*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Lemanowicz Barbara (1984), *Wiele przeszliśmy krajów...*, „Życie i Zdrowie”, nr 261, s. 3.
- [*Nekrologi Tadeusza Szumańskiego*] (1986), „Dziennik Zachodni”, nr 164, s. 7.
- Paźniewski Włodzimierz (1984), *Przed 40 laty na Monte Cassino. Czerwone maki*, „Katolik”, nr 20, s. 13.
- Ramię pancerne 2 Polskiego Korpusu: album fotografii 2 Warszawskiej Dywizji Pancernej* (2016), Oświęcim: Firma Handlowo Usługowa NAPOLEON V, Dariusz Marszałek.
- Słownik Studentów i Pracowników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, <https://www.slownik.pracownikow.usb.umk.pl/pl/search/person/19070/tadeusz-szumanski> [dostęp: 25.06.2025].
- Szumański Tadeusz (1981), „Niebezpieczne światło księżyca”, „Panorama”, nr 37, s. 25.
- Tadeusz Szumański 1904–1986 fotoreporter spod Monte Cassino* (1986), „Katolik”, nr 31, s. 2.
- Tadeusz Szumański skończył 80 lat* (1983), „Dziennik Zachodni”, nr 206, s. 8.
- Wańkowicz Melchior (1946–1947), *Bitwa o Monte Cassino*, t. 1–3, Rzym: Wydawnictwo Oddziału Kultury i Prasy Drugiego Polskiego Korpusu.
- Wołkanowski Waldemar (2024), *Tadeusz Szumański*, [w:] *Kresowianie na Śląsku po 1945 roku*, t. 3, Opole: Instytut Śląski, s. 342–346.

***The War Photojournalist Tadeusz Szumański
and His Album of Photographs
from the Italian Campaign of the 2nd Polish Corps***

Summary

The author presented war photojournalist Tadeusz Szumański, a soldier of the Polish Armed Forces in the West, and his Album of Photographs from the Italian Campaign of the 2nd Polish Corps, preserved in the Silesian Library. She described the photographs capturing heavy battles fought by Polish soldiers at Monte Cassino, Piedimonte, Ancona, and Bologna, as well as the memorabilia (patches and badges) pasted into the album. Additionally, she highlighted the distinctive graphic features of later editions of Melchior Wańkowicz's "Monte Cassino", including the dedications and the bookplate of Szumański's friend Xenia Popowicz. She also briefly described handwritten correspondence between Tadeusz Szumański, Melchior Wańkowicz, and graphic artist-painter Stanisław Gliwa, preserved in the Silesian Library.

Keywords

Tadeusz Szumański, war photojournalist, archival photography, album of photographs, Battle of Monte Cassino, Italian Campaign, World War 2, Stanisław Gliwa, Melchior Wańkowicz, Xenia Popowicz, 2nd Armoured Brigade of 2nd Polish Corps, 4th Armoured Regiment „Skorpion”, Polish Armed Forces in the West

Der Kriegsfotoreporter Tadeusz Szumański sowie sein Fotoalbum aus dem Italienfeldzug des 2. Polnischen Korps

Zusammenfassung

Die Autorin stellt den Kriegsfotoreporter Tadeusz Szumański (Soldat der Polnischen Streitkräfte im Westen) sowie sein Album mit Fotografien aus dem italienischen Feldzug des 2. Polnischen Korps vor, das in den Beständen der Schlesischen Bibliothek aufbewahrt wird. Beschrieben werden die Aufnahmen schwerer Kämpfe der polnischen Soldaten bei Monte Cassino, Piedimonte, Ancona und Bologna sowie in das Album eingeklebte Erinnerungstücke (Abzeichen und Aufnäher). Hervorgehoben werden die besonderen grafischen Merkmale der aufeinanderfolgenden Ausgaben von „Monte Cassino” von Melchior Wańkowicz, sowie die darin enthaltenen Widmungen und das Exlibris der Freundin des Fotografen, Xenia Popowicz. Kurz wird auch die handschriftliche Korrespondenz zwischen Tadeusz Szumański, Melchior Wańkowicz und dem Grafiker-Maler Stanisław Gliwa beschrieben, die in den Beständen der Schlesischen Bibliothek aufbewahrt wird.

Schlüsselwörter

Tadeusz Szumański, Kriegsfotoreporter, Archivfotografie, Fotoalbum, Schlacht um Monte Cassino, Italienfeldzug, Zweiter Weltkrieg, Stanisław Gliwa, Melchior Wańkowicz, Xenia Popowicz, 2. Panzerbrigade des 2. Polnischen Korps, 4. Panzerregiment „Skorpion“, Polnische Streitkräfte im Westen

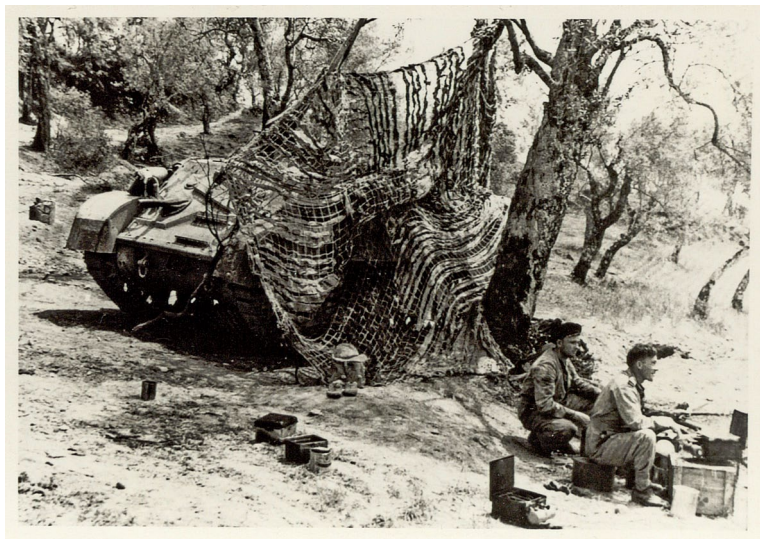
Pierwsza strona albumu z portretami Tadeusza Szumańskiego oraz odznaką i naszywkami wojskowymi

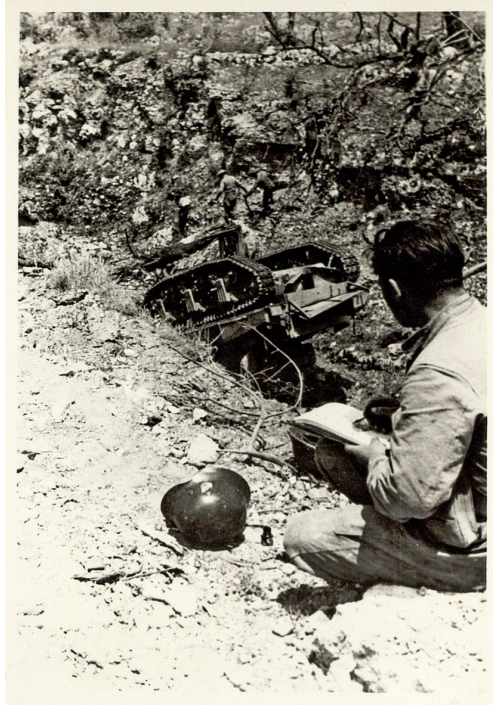
Strona z albumu ze wspólnym zdjęciem z Melchiorzem Wańkowiczem oraz portretem Tadeusza Szumańskiego

Pododdział łączności 2 Korpusu Polskiego
w trakcie bitwy o Monte Cassino oraz komandosi w ataku

Czołgi w trakcie bitwy o Monte Cassino

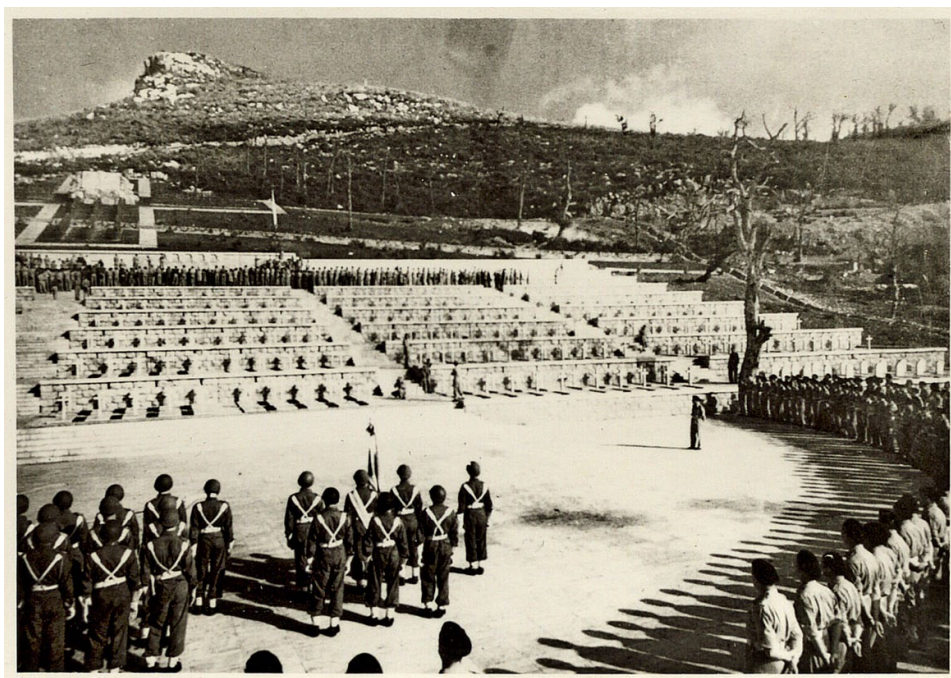
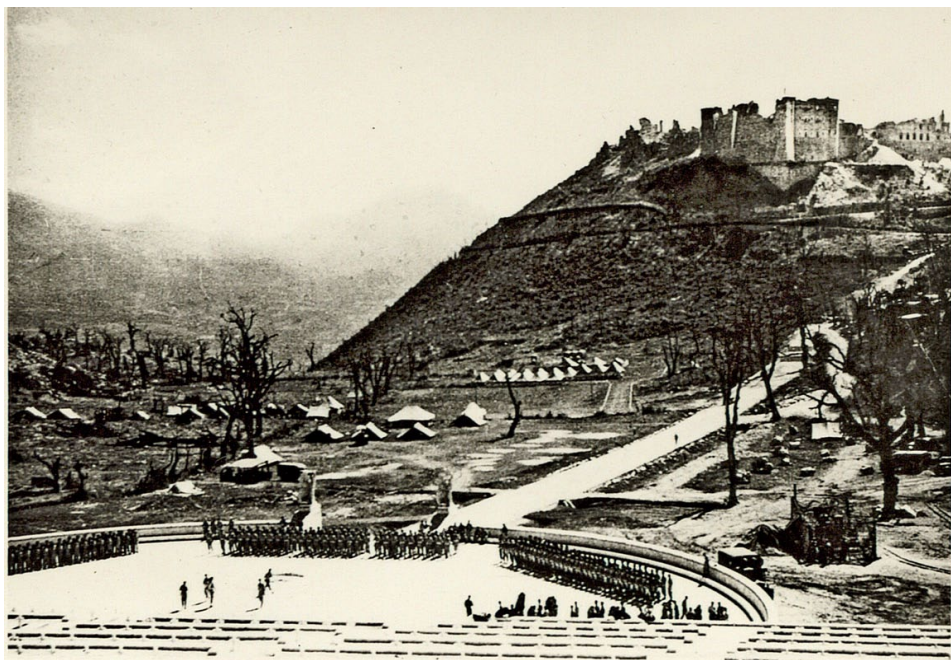
Czołg w leju po bombie oraz rysownik Stanisław Gliwa szkicujący jeden z czołgów, który wpadł w górską przepaść

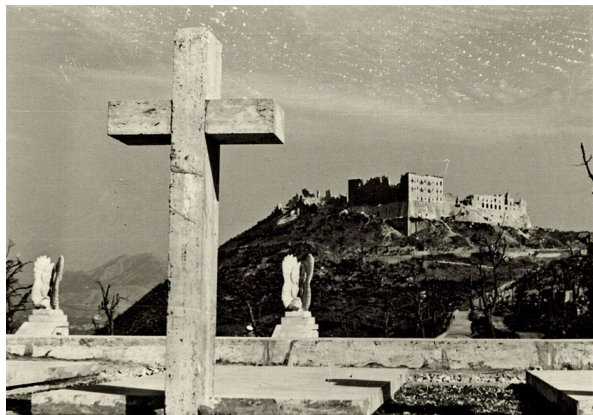
Żołnierze z 12 Pułku Ułanów, którzy pierwsi weszli do klasztoru na Monte Cassino oraz zdjęcie z widocznymi flagami polską i brytyjską

Znoszenie rannych oraz udzielanie pomocy w polskim szpitalu w Venafro

Otwarcie i poświęcenie polskiego cmentarza pod Monte Cassino

Cmentarz pod Monte Cassino